

Keelenõuanne

- - - - -

Mida arvab keeleteimetaja õigekeelsussõnaraamatust?

Madis Jürviste

eesti keele instituudi leksikograaf

Arvatavasti on vähe neid eestlasi, kelle kodus riulil ei oleks õigekeelsussõnaraamatut, või nüüd arvutiajastul neid, kelle veebibrauseri järjehoidjate nimistus ei oleks ÕSi veebiaadressi. Lähtudes eeldusest, et ÕS on eestlaste üks põhisõnastikke ja et arvatavasti on ÕSi n-ö prototüüpkasutajad keeleteimetajad, uurisin, kuidas toimetajad ÕSi kasutavad ja mida sellest üldisemalt arvavad. Vastanute seas oli keeleteimetajaid nii riigiasutustest, meediaväljaannetest kui ka tõlkebüroodest ja raamatukirjastustest. Korraldasin veebiküsitluse 2009. aasta maikuus¹. Jagasin küsitluse neljaks suuremaks ploki ja juhindun sellest struktuurist ka siinses artiklis.

ÕSist üldiselt

Üldküsimuste ploki puudutasin peamiselt küsimustikule vastanute tööharjumusi: kas ÕS on toimetamisel kõige sagedamini kasutatav töövahend või ei ole, milliseid teisi allikaid kasutatakse, millised on alternatiivid ÕSile, kas ÕSist otsitakse ka sõnade tähendust.

---

¹ Lähemalt vt Jürviste, Madis 2010a: 1999. ja 2006. aasta õigekeelsussõnaraamatu retseptioon. Magistritöö. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele õppetoolis ja Jürviste, Madis 2010b: Õigekeelsussõnaraamatu retseptioonist. – Keel ja Kirjandus, 12, 890–905.

Eeldus, et ÕS on toimetajate üks põhilisi töövahendeid, leidis kinnitust. Küsimustiku täitnud keeleteoimetajatest kolm neljandikku vastas, et kasutab põhiallikana nimelt õigekeelsussõnaraamatut. Lisaallikatena nimetati erialasõnastikke ja internetti. Kui ÕS niisugustele küsimustele vastust ei anna, mida sealt põhjendatult otsitakse (st mitte erialatermiinide seletusi), siis leitakse vastused suure seletava sõnaraamatu (EKSS²) või eesti keele instituudi keelenõu abiga.

Kõige üllatavam oli see, et keeleteoimetajad otsivad väga sageli (taas kolm neljandikku vastanuist) ÕSist just sõnade tähendust. Kõigepealt otsitakse tähendust õigekeelsussõnaraamatust ja alles seejärel pööratakse muude allikate, EKSSi vm poole. Samas on kõigile teada, et ÕS ei ole olemuselt selline sõnastik, kus avataks esmajärgus sõnade tähendusi.

ÕSi kasutamisest

Otseselt sõnastiku kasutamist puudutavate küsimustega uurisin, millist ÕSi väljaannet kasutatakse, kas sõnad on ÕSist hõlpsasti leitavad, mida e-ÕSist arvatakse, mida ÕSist otsitakse ja kas küsimustele leitakse ka vastused.

Selgus, et üle poole keeleteoimetajatest kasutab ÕSi veebiversiooni, pisut alla kolmandiku on neid, kes kasutavad ainult trükiversiooni. On ka neid, kes kasutavad mõlemat. Seda võib selgitada asjaolu, et kumbki meedium sobib eri tüüpi kasutuseks: paberväljaannet on hõlbus sirvida ja lehitseda, veebiväljaandest on hea otsida konkreetseid sõnu.

Olles ise sage ÕSi kasutaja, tekkis mul küsimus, kui hõlpsasti leitakse ÕSi veebiversioonist liitsõnu, mis väga sageli on esitatud pesades kas põhikomponendi või täiendosa artiklis. Näiteks Keelevara lehel (www.keelevaara.ee) ei leia päringusüsteem üles paljusid selliseid liitsõnu, mis on esitatud ühe moodustaja artiklis (näiteks *võõrkress*).

Küsimustiku vastustest selliseid probleeme silma ei jäänud ja pigem mõõndi, et ÕSi e-versiooni on hõlbus kasutada ja sealt info leidmine on kiire ja mugav. Ka paberväljaandest liitsõnade leidmist ei peetud raskeks ega ebamugavaks.

² Eesti keele seletav sõnaraamat I–VI. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” 2., täiendatud ja parandatud trükk. Toimetajad Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2009 (<http://www.eki.ee/dict/ekss/>).

Küsimus, mida ÕSist otsitakse, andis igati ootuspärase vastuse. Esikohal olid õigekiri ja vormimoodustus. ÕSi autoritele on kahtlemata meeltnööda tulemus, et vastus neile küsimustele leitakse alati või peaaegu alati.

ÕSi sisust

Küsisin toimetajatelt ka seda, mida nad arvavad ÕSi sisust: mida öeldakse uue ÕSi (ÕS 1999³ ja ÕS 2006⁴, vastandatuna ÕS 1976-le⁵) struktuuri, sõnaraamatu ajakohasuse ja märksõnade arvu, märksõnavaliku, sõnade leitavuse, lisade, stiilimärgendite, tähendussetuste, näitelauseste ja artiklite pikkuse kohta.

Kommenteerimist vääril siinkohal ainult artiklite pikkus, kõigi ülejäänud teemade puhul oldi seisukohal, et kõik on tegelikult korras ja tasakaalus, midagi oluliselt muutma ei peaks. Nn vana ÕS (ÕS 1976) on suuresti juba unustatud – 40% vastanutest väitis, et ei mäleta enam, milline oli vana ÕSi struktuur.

ÕSi märksõnartiklite pikkuse ehk sõnastiku mikrostruktuuri põhjalikkuse kohta toodi, et ÕS on asjatundja jaoks liiga õhuke. Tõstatati küsimus, kas ÕSi elektrooniline versioon ja trükiversioon ei võiks olla eri mahuga. e-ÕSi puhul ei ole piiranguid, mida seab sõnastikule paberväljaande trükkimine. Paberversiooni oluliselt mahukamana ei olevat asjaosaliste hinnangul võimalik trükkida, ilma et eksemplari hind sellest oluliselt muutuks. Ometi tekitab see tänapäeva e-ajastul väga kummalise olukorra: sõnastik saab olla nii suur ja mitte suurem üksnes seetõttu, et seda ei saa või ei ole mõistlik suuremas mahus ühekõitelisena trükkida. Kaht eri versiooni on raske teha, sest määrus ütleb, et eesti keele instituudi kõige uuem õigekeelsussõnaraamat on eesti kirjakeele normi alus.

³ ÕS 1999 = Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Toim. T. Erelt. Koost. T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik ja T. Erelt. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

⁴ ÕS 2006 = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toim. T. Erelt. Koost. T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

⁵ ÕS 1976 = Õigekeelsussõnaraamat. Toim. R. Kull ja E. Raiet. Koost. T. Erelt, R. Kull, V. Põlma, K. Torop.

Muudest hinnangutest ÕSi kohta

Soovisin saada ka hinnangulisemaid arvamusi selle kohta, mida arvatakse ÕSi kättesaadavuse, väljaandmise sageduse, andmekandjate jms kohta.

Kuigi palju uut ega üllatavat ei selgunud neistki küsimustest. ÕS on hinna ja leitavuse poolest piisavalt kättesaadav ja seda antakse välja piisavalt sageli (uuemaid ÕSe antakse välja iga seitsme aasta järel, järgmine ÕS plaanitakse avaldada 2013. aastal). e-ÕSi kohta arvati, et ainult veebiversioonist tegelikult ei piisa, interneti laiast levikust hoolimata oleks hea, kui seda antaks välja ka mõnel muul andmekandjal, kas või veebist täisversioonina allalaaditaval kujul.

Kokkuvõtteks

Kogu küsimustiku vastuseid analüüsidis tuli selgesti esile, et:

- toimetajad kasutavad ÕSi väga sageli, enamasti vähemalt kord päevas;
- ÕSi kasutamise sagedus sõltub vanusest: kõige harvemini kasutavad ÕSi keskealised toimetajad (vanuses 31–50);
- keeleteimetajad leiavad üldjuhul ÕSist sõnad, mida otsivad, ja vastuse oma küsimustele;
- ÕSist otsitakse väga sageli sõnade tähendust;
- kõige rohkem kasutavad toimetajad e-ÕSi;
- ÕSi e-versioon võiks toimetajate arvates olla mahukam kui paberväljaanne;
- vaatamata sellele, et paberväljaandes on uues ÕSis kasutusel pesasüsteem, ei peeta sealt liitsõnade leidmist tülikaks;
- toimetajate arvates peaks ÕS olema mikrostruktuuri tasandil põhjalikum (detailsem) ja mahukam.

Eespool juba kommenteeritud küsimus ÕSist tähenduste otsimise kohta ei tulnud eesti keele instituudi leksikograafidele üllatusena. Eestis puudub selline universaalsõnastik, mis Lääne-Euroopas täidab meie ÕSiga umbes võrreldavat funktsiooni ja kust otsitakse lahendusi kõikvõimalikele keeleküsimustele. Seda lünka on juba asunud täitma. EKIs on koostamisel suur üheköiteline seletussõnaraamat, mis toimiks omamoodi sillana normatiivse ÕSi ja deskriptiivse EKSSi vahel.

Põhiosas sai küsitlusega kinnitust arvamus, et ÕS on keeleteimetajate arvates väga hea sõnastik ja sellega ollakse rahul. Üksikud

kriitikanooled sõnastiku aadressil puudutasid pigem ebaolulisi detaile, ehkki tõstatasid Eestis veel vähe levinud arutelu pabersõnastike ja e-sõnastike suhte üle.